

ק. א. שפירא.

I.

אשר בן אליהו שפירא היה שמו בילדותו, ואז היו עוד שמים שהורים נמתחים על ראשו ודוחות טובות הכתירו אותו מסביב. גלי הנימאן הקלים השתזשעו אז לרגליו על גדות החול הלכן ויערות אורן וברוש גבוהים האפילו לנגד עיניו בכל מלא המרחב הבהיר, ובאותם הערבים המאוהרים, ערבי גרודנא הרכים, עת ירעדו בטימי הנימאן הצלולים הכוכבים הפזורים מלמעלה ומילנכוליה חמה וקרובה תשוטט באפלה ההורה התלויה על פני הרחובות אשר במורד העיר, והנער החולם עם חבריו שבו או בהסתרפנים מבית האברך המשכיל אשר בעבר הנהר, — וירעדו גם בלבבו הרהרייזוב ראשוני, ואולי התרקמה אז בלבבו שירה אחרת, אולי פרחו או בקרבו ציצית השלום הכחולים. אשר זרעה בלבבו שירת מאפו התמימה והשקטה, — אותה השירה אשר גם היא נולדה על גדות המים הבהירים האלה והרה הרך הגיע אל הנערים, אשר ישבו עד הנה בכתי המדרש הצרים ויחכו לקול מבשר מרהוק, אך רחובות הנימו היו בימים ההם עוד קודרים ביותר, ואנשים זועפים ומריינפש התהלכו בהם, ולא ברכה עין טובה את הנער הרך, אשר איוה גאון רומאנטי מאתר מלאהו מעצם ימי ילדותו ואשר נשא את נפשו לגדולות ונצורות בחיים. ליופי ואהבה צמאה נפש הנער ולעטרת גאון של משוררים הרים את ראשו ובהירי אחיו קוה להיות בגדלו, — ובשנאה ובנו וקטנותימה וצרותי עין קדמתהו הסביבה, אשר חי בה, ובטרם תצמחנה לו כנפים אמרה לתת אותו בשלשלאות כבודות ולהכניע לעולם את מריו וגאון רהו.

מְעִיבֵי גְדֻלְתִּי קָאָב לֵב וְרוּחַ, —

הָאֵלֶּה וְהַקְּלָלָה אֶעֱרִי סְפָרוֹ...

(„שירי ישורין“).

וימים רבים עברו עד אשר שכח המשורר את תמרורו ילדותו וכעור נעיריו ועור זכרונות רך ונעים נקדם על הפצעים המכאיבים, ומילודיות נושנות שבו ופרחו בלבבו ויעלו בעיניו את דמעות החמות והטהורות.

ואולם אז לא היה עוד שמו אשר, כי אם קונסטאנטין שפירא. כינתים
 בא בהיו אותו הרבר, אשר החשיך כליל את מאור לבבו וימלאהו כאב
 צורב ונוחם ובו ויקודיאבה וצמאונקם בכל ימי חייו לאין מרפא.

הפאב הגורא, אשר נשא שפירא בלבבו, היה טל שירתו הוועמת.
 הטרגדיה הקשה של חייו עשתה אותו למשורר, וברק אשה האדום נח מאו
 על כל אשר ראו עיניו מצביב. ואם גם פקר פקדו אותו באהרית הימים
 זכרונות ילדות שפויינגה, את לבבו התולת לא עצרו כה עוד לרפאות.
 פצעיו הישנים נטפו דם ויסוריו הגדולים לא חדלו וקושמארים גוראים באו
 לענותו על בלילות על משכבו עד יומו האחרון.

צער עמוק זה, ענווירוח אלה משלימים אותנו עם האיש, אשר
 תאוות גדולות, טובות ורעות, סערו בו תמיד, כי הוא הוא אשר סבל מתגרת
 ירן ולא אחר. הם ממרקים את עוגו הגדול לעמו, העון אשר לא יכפר לעולם
 לקטני הנפש, אשר בנר יבגרו בעמם ואכלו בשמחה את לחמם ולא ידעו
 נהרדישנה בלילות. יקמן החטא במקום שיש צער עמוק כים, ואנתנו לא נבוא
 במשפט עם זה, שהיה השופט היותר אכזרי לעצמו...

II.

אשר שפירא נולד בשנת ת"ר (ה' טבת) בגרודנא (*). מקום מולדתו
 היא עיר ליטאית פולנית עתיקה. וישביה היהודים מרובים בה בערך ומשכנותיהם
 צפופים ברחובות צרים ובלתי נקיים ביותר. ואולם סביבי העיר יפים מאד,
 והאיש אשר יעמר על-יד הארמון אשר ברחוב המבצר ונגלו לעיניו שדות תבואה
 רבירצבעים מעבר לגנה הנימאן, ויערים משתירים מתחת השמים התורניים,
 אשר עביטל קלים, לבנונים ושקופים רובצים תמיד בטח בשוליהם; וימינה
 ושמאלה אם יפנה, והרדיבו עיניו בנינים עתיקים, שרידי ארמנות ומבצרים
 ובתי-מנור, אשר הוד ימים עברו חופף עליהם. הלא היא העיר, אשר אותה
 אנה למושב לו המלך פוניהטובסקי לפני ימים רבים.

אביו זקנו של שפירא היה אחד משלשת הדגים אשר בעיר, ואולם
 אביו היה בעצמו רק חנוני פשוט, אשר היה חרד, כנראה, מאד על כבודו
 ויהם אבותיו שלא יתחללו על ידו בנו המשכיל. זה היה קנאי מתמרמר ואדם

(* הביוגרפיה של שפירא נערכה על ידי על-פי החומר, שהמציא לי
 בחבתו מר א. י. פייגין, מי שמסר לנו את שירי ש. ושהשתדל הרבה בדבר
 שצאו לאור, ועליפי ספריהם וזכרונותיהם של מ. ספקטור, ד. פרישמאן
 וצ. פרילוצקי, ורק להם אני חייב תודת, אם עלתה בירי לשפוך מעט אור
 על תונת החיים האלה.

קשה עד מאד. אל הנער, אשר לא היה מעורו מתמיד גדול בלמודיו, היה
 מתאכזר תמיד, ויראב לו יומם ולילה וישמר את צעדיו בכל אשר פנה.
 לשוא היה מתחמק הנער, לשוא היה מבקש לו מוקים-סתר, אשר יוכל להתמכר
 שם בכל לבו לספריו ה"פסולים", — לשירי צ'רס אשר אהב ולמליצת מאפי
 אשר לקחה את לבו, וגם לנסות לפעמים את כחו הוא ביצירה. יד אביו
 הקפדן מצאתהו במסתרים ולא ידעה רחם. וכשמצא פעם את בנו יושב אל
 העלחן וכותב שיר עברי, התנפל עליו בחמתו ויפהו מכה רבה, ולא נתקררה דעתו עד
 אשר אסרהו בחבלים אל השלחן ויצוהו לכתב יום יום גליון שלם מן הספר "שבט
 מוצר", "אם באמת ובתמים חשקה נפשו לכתב בלשון הקדש לשמה" (*).

מרעי נעוריו, אשר רוח ההשכלה החלה לפעמים ולערר בהם את
 האהבה אל השפה העברית והשירה החדשה, הפרידו אותו בחוקה, ורק לעתים
 דחוקות היה מתנגב ועובר אל פרור העיר אשר בעבר הנהר ובה אל בית
 אכרך משכיל אחד מעוריו "המגיד" לקרא במכתביה העתים ובספריה מליצה.
 שם היה מודמן עם חבריו, שאחד מהם היה זה, שנעשה אחר כך בעצמו
 לאחד המליצים וכותבי צחות היותר נעימים בשפת עבר, — הלא היא א. ש.
 פרידברג, אשר נפש שפירא היתה קשורה בו בכל ימי חייו.

ואולם הנער היה גם הוא מרירוח וקשה-עורף, וככל אשר הוסיף
 אביו ליסרהו ולהביט עליו בשבע עינים, כן מאם בכל אשר בהר הוא וכן
 הוסיף ללכת עמו בקרי. וככה הלכה וגדלה בלבבו משטמה כבושה לסביבתו
 הקנאית, אשר מירתתו ותשקן את חלומות נעוריו. ימים רבים שמר הצעיר
 הנעלב את עברתו לכל אלה, אשר הרעילו את ימי ילדותו היפים ויעמדו
 כצר לו בכל אשר פנה, לכל אלה אשר רדיפותיהם אולי הביאוהו לאהר
 ימים עד עברי פי התהום, אשר בה נפל...

באתר מ"שירי ישורון" מתאר לנו שפירא את ימי ילדותו ואת המשבר
 הגדול, אשר בא בהם. על פי התרומים המעטים האלה אני מצירם לי ביתר
 בהירות מאשר על פי המקורות האחרים שהיו לי לתולדותיו:

גם רָעַב, אֵין-בֶּחַ פְּחִים קָאָתִי,
 לֹא יָדַעְתִּי לְחַמֵּי בְּנִפְשִׁי אֶבְלָתִי,
 אֲדָ קָלִי אָחַד וְהָבַ בְּאֶהְלִי מְצָאָתִי:
 בְּנִיר בְּתִיעָמִי - מְאֹבִיטִי נְחָלָתִי.

עָלִיָּה שְׂמַח לְבָנִיר נְשָׁקָתִי,
 נִתְקַמֵּוּ מִיָּתְרֵי אֶהְבָּה וְחַיִּים;

(* "ספר הזכרונות" לא. ש. פרידברג, חלק שני, צד 106.

שְׁמַחְתִּי רַעֲבֹנִי לְעֵינֵי שְׂחַחְתִּי
שְׂמַחְתִּי בְעֵמְלֵי תַחַת שָׁמַיִם.

עַל קַחְךָ מְרוֹמָה כְּעֵרִי תְלִיחִי
קָצְוֹ וְנִמְרָתָה יְהִי קְדִימָה הַלְבָּתִּי;
יְבַדְתִּי עֲמָקִים וְקָעִית עָלִיתִי -
פָּתָאם אֶל עֵמֶק הָאֵלֶּה הַשְּׁלֵבְתִי.

הַמִּזְמֹר גִּיל וְנַחֲמָה אֲצֵרו בְּתוֹכָם הַחַיִּים, הִיוּ הַיְלֻדוֹת שֶׁל מְשׁוֹרֵר, אֶךְ קָלַת הַגְּלוּת רַבְצָה עֲלֵיהֶם מֵהֵרָ, וּבְנִשְׁת וַיִּגּוֹן כָּלֹו יַמֵּי הַחֲלוּמוֹת וְהַמְטָר.

III.

כְּדִי לְהַטְרִירוֹ מֵעוֹלָם הַהִשְׁבָּלָה וְלַעֲקוֹר בְּבִתְרָאחַת אֶת צִיְצֵי הַכַּפִּירָה, אֲשֶׁר הוֹסִיפוּ לְהַכּוֹת שֶׁרֶשׁ בִּלְבַב שְׁפִירָא, מֵהֵרָו הִרְוִי לְהַשְׁיֵאוֹ אִשָּׁה כַּמְעַט בַּעֲדוֹנָה גַּעַר. בֶּן הַמֶּשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה הִיָּה שְׁפִירָא בְּבֹאוֹ בְּבִרְיַת הַגִּשְׁוֹאֵן עִם אִשְׁתּוֹ, אֲשֶׁר יָמֵי חַיָּו אֶתָּה הָיוּ לֹא רַבִּים וְלֹא יָפִים. הִיא הִיָּתָה אִשָּׁה צְנוּעָה וַיִּרְאֵת אֱלֹהִים, וְהוּא, הַקִּיצוֹנִי בְּכָל מַעֲשָׂיו, הוֹסִיף לְלַכֵּת בְּדִרְכוּיָו. הַרְיִבּוֹת וְהַסְכָּסוּכִים לֹא הִדְלִי. הַקְּנָאִים אֲרִבּוּ לוֹ בְּכָל צַעַד וּכְפַעַם בְּפַעַם הִבְיִאוּ אֶת דְּבָרָתוֹ רַעֲה לְפָנָיו בְּנֵי מִשְׁפַּחְתּוֹ, עַד אֲשֶׁר מִצְּאֵהוּ פַּעַם כַּתְּשַׁע־בָּאֵב יוֹשֵׁב עַל שַׁפַּת הַנִּימָאֵן בְּגִלְיֵי־רֵאשׁ וְאוֹכֵל לֶחֶם... אוֹ פִלְתָּה אֲיִוֵי הַרְעָה. אֲבִיו גִּרְשָׁהּ מִבֵּיתוֹ וְאִשְׁתּוֹ שָׁבָה לְבֵית אֲבִיהָ. וְאִפִּילוֹ חֲבֵרָיו, הַקְּרוּבִים לוֹ בְּדַעַת, הִזְרַחְקוּ מִמֶּנּוּ לֵאמֹר שֶׁנִּגְדָה קְלוֹנָו בְּרַבִּים. בּוֹי וּמְנוּדָה וּמְרוּחַק מְכַל לֹא רָאָה שְׁפִירָא לְפָנָיו דֶּרֶךְ אַחֲרַת בְּלִיתִי אִם דְּהַמְלֵט עַל נַפְשׁוֹ מַעִיר הַאֲפֵלָה הוֹאֵת. הוּא עָבַר לְבִיאֲלִיסְמוֹק הַקְּרוּבָה לְגִרְדָּנָה וַיִּתְפַּרְנֵם שֶׁם מֵהִירְאוֹת־שַׁעָה בְּעַבְרִית. כְּבִיאֲלִיסְמוֹק שֶׁהָיָה רַק חֲדָשִׁים אַחֲרָיו וַיִּשֶׁב לְעִיר מוֹלַדְתּוֹ, וּפְטוֹנְרָאָף אַחַד מִמְכָּרֵי הַנּוֹצְרִים הַחֵל לֵלֵם הוּא אֶת מוֹלַבְתּוֹ, אֲשֶׁר לָקַחָה אֶת לֵב שְׁפִירָא, הִצְמֵא לְיוֹפֵי וְאִמְנֵתָה, אֶךְ דַּעַתְם שֶׁל בְּנֵי מִשְׁפַּחְתּוֹ הַיְחָסְנִים" לֹא הִיָּתָה נוֹחָה, כְּמוֹכֵן, גַּם מִמְּלֹאכָה זוֹ, שֶׁאֲבוֹת אֲבוֹתֵיהֶם לֹא יָדְעוּהָ. אוֹ הֵלֵךְ בַּעֲצַת חֲבֵרָיו הַמְשִׁכִּי־לִים לוֹוִינָא, מְקוֹם מְגוּרָו שֶׁל בַּעַל "הַשְּׁהַר" (*), אֲשֶׁר יַעֲמַד בּוֹדָאֵי עַל יַמִּינוֹ בְּצַר לוֹ. אֶךְ גַּם מוֹוִינָא שֶׁב שְׁפִירָא כְּפַה־יִנְפֶּשׁ, וְעַל לְבוֹ עֲלָה הַרְעִיוֹן לְבַקֵּשׁ אֶת אֲשֶׁרוֹ בְּעִיר הַבִּירָה פְּטַרְבוּרְגִי. אוֹ יִקְרָא פַּעַם בְּאַחַד הַעֲתוּנִים הַרוֹסִים

(* זֶה הִיָּתָה, כְּנֵרָאָה, בְּרֵאשִׁית שְׁנֵת הַשְּׁבַעִים. לְהַגְבִּיל בְּדִיּוֹק זְמַן מְאוּרַעוֹת חַיָּו שֶׁל ש. לֹא עֲלָה לִי.

V.

מִדְּרַעָה, כִּי יִבְקֶשׁ אִישׁ יוֹדַע אֶת מְלֹאכַת הַפּוֹטוֹנְרָאָפִיָּה, - וְשְׁפִירָא, שֶׁהִיָּתָה חֵם-הַמּוֹג וְנִמְדָר בְּמַעֲשָׂיו, בּוֹרָה פְּטַרְבוּרְגִי.

יָמֵי חַיָּו הַרְאִשׁוֹנִים שֶׁל שְׁפִירָא בְּפְטַרְבוּרְגִי לְיָמִים בְּעַרְפֵּל. שְׁפִירָא בַּעֲצָמוֹ הִיָּתָה אוֹהֵב אִמְנֵם בִּימֵי שְׁלוֹתוֹ וְעֶשְׂרוֹ לְסַפֵּר אֶת אֲשֶׁר עָבַר עָלָיו בִּימֵי גַּעֲרָיו הַרְאִשׁוֹנִים בְּעִיר הַבִּירָה וְלִתְאֵר אֶת חַיָּי עֲנִיו בְּצַבְעִים שְׁחֹרִים מְאֹד; אֶךְ כָּל הַקְּיוּם הַבוֹדְדִים, אֲשֶׁר נִחְרַתוּ בּוֹכְרוֹנֵי מִתּוֹךְ סְפִירָאֵם שֶׁל מְכִירֵי שְׁפִירָא, לֹא הִצְטִיפוּ אֲצֵלָי לְתַמּוּנָה שְׁלֵמָה וּבַחֲרָה דוֹקָא תְקִיפָה זוֹ, שֶׁהִיָּתָה הַחֲשׂוֹבָה לָנוּ בְּיוֹתֵר, כְּדִי לַעֲמֹד עַל סוֹד הַשְּׁנָיו הַמַּעֲלִיב שְׁנֵהִיָּה בְּחַיָּי ש., כְּמַעַט כֻּלָּה מְקַסָּה בְּמַשְׁאֵן. סְפִירוֹ לִי, כִּי בְּחַיָּוִתוֹ בְּפְטַרְבוּרְגִי מְחֹסֵר תַּעֲנִידָה, פְּנָה אֶל בְּנֵי מִשְׁפַּחְתּוֹ, כִּי יִשְׁלַחוּ לוֹ אֶת הַתַּעֲנִידָה הַנְּחֻצָּה לוֹ וְגַם אִיּוֹה סְכּוּם כֶּסֶף, אֲשֶׁר הִיָּתָה מְחַלְצָהוֹ מִן הַמַּעַר, וְהוֹרִיו, אֲשֶׁר הָיוּ אֲנָשִׁים אִמִּירוֹס בְּעִרְךָ, לֹא שְׁלַחוּ לוֹ לֹא תַעֲנִידָה וְלֹא כֶּסֶף, וְהוּא הִיָּתָה אֲנֹסֵם יָמִים רַבִּים לְסִבּוֹל חֲרַפַּת רַעֵב וְלָלוֹן תַּחַת כַּפַּת הַשָּׁמַיִם בְּפִירוֹי הַעִיר הַרְחֻקִים. רְאוּי לְצִיֵּן אֶת הַדְּבָר, כִּי הָאִישׁ הַזֶּה, אֲשֶׁר לֹא יָדַע גַּם בִּימֵי חַיָּוִתוֹ הָאֲחֵרוֹנִים לְדַבֵּר רוֹסִית בְּחַיָּי אִם בְּחַבְרָה גְרוּעָה מְאֹד, הִיָּתָה "פּוֹטוֹנְרָאָף הַחֲצֵר" שֶׁל הַנְּסִיךְ הַגְּדוֹל וְלְדִיּוֹר אֲלֶכְסַנְדְּרוֹבִיץ' וּפּוֹטוֹנְרָאָף הַאֲקַדְמִיָּה לְמִלְאכַת מַחְשַׁבְתָּה רַק הוֹדוּת לְכַשְׁרוֹנֵי הָאִמְנֵתִי הַגְּדוֹל. וְבוֹרֵר הַדְּבָר, כִּי מַצְבּוֹ שֶׁל שְׁפִירָא בִּימֵיָם חֵם הִיָּתָה בְּאִמְתָּה מַצְבֵּי שֶׁל יְאוֹשׁ נוֹרָא. הוּא, אֲשֶׁר חָלַם לְהִיָּתָה מְשׁוֹרֵר מְפּוֹרְסֵם, שֶׁר גְּדוֹל בְּעַמּוֹ, אַחֵר מְיוֹצְאֵי הַלְצִיָּהֶם שֶׁל מְשׁוֹרְרֵי סְפִירָא הַאֲצִילִים, הִיָּתָה נַע וְגַד בְּעִיר הַגְּדוֹלָה, מוֹצֵא אֶת מַחֲיוֹתוֹ בְּקִישֵׁי גְדוֹל (עֵתִים הִיָּתָה מְנַקָּה אֶת שְׁלֵג הַרְחֻבוֹת) וּמְתִירָא תְמִיד פֶּן יִגְרַשְׁהוּ מִפְּטַרְבוּרְגִי וְהַשִּׁבְהוּ לְעִיר מוֹלַדְתּוֹ הַשְּׁנֹאָה עָלָיו כְּלִי־גֵךְ. אֶת שִׁירָיו גַּם כֵּן לֹא קָבְלוּ הַעוֹרְכִים הַעֲבָרִים בְּחַבְבָה יִתִּירָה, וְלִכְךָ הִיָּתָה סְבוּת שׁוֹנָת, וְהַחֲשׂוֹבָה שְׁבַחֵן - חֲטָרוֹן יָדִיעַת הַלְשׁוֹן וְדִקְדוּקָה, שְׁבוּה הִיָּתָה אִמְנֵם מְצִיֵּין גַּם בִּימֵי פְּרַסְמוֹ. וְכַכָּה חַיָּי יָמִים רַבִּים בְּלֹא תְקוּהָ, וְלֹא נִרְאָה גַּם בְּהוֹה וְגַם בְּעִתִּיד אִיּוֹה מוֹצֵא מַצְבּוֹ הַנּוֹרָא.

עוֹבֵב וּמְפַא הַתְּהַלֵּךְ שְׁפִירָא בְּרַחֲבוֹת הַעִיר הַנְּכִרִית, עַד אֲשֶׁר הִלָּה פַּעַם וַיִּפֵּל אִיךְ־אֲנִים בְּאַחַת הַחֲצוֹת אֲשֶׁר בְּקִצָּה הַעִיר, שְׁכִיּוֹם הִיָּתָה נִקְרָאת בְּשֵׁם "פְּטַרְבוּרְגִי־קַאִיא סְטוֹרוֹנָא". כּוֹבֶסֶת נּוֹצְרִית מְיוֹשְׁבֵי הַבֵּית הַהוּא חֲמֵלָה עַל הַיְהוּדִי הַצַּעִיר וְתַאסְפָּהוּ אֶל בֵּיתָה וּבִתָּה הַצַּעִירָה כְּלַכְלָה אֶת מַחְלַתּוֹ עַד אֲשֶׁר שָׁב לְאִתְּנּוֹ. וְזֹאת הִיָּתָה גַּעֲרָה רוֹסִית פְּשׁוּטָה מְבִנּוֹת דְּלִת־הַעַם, גַּעֲרָה אֲשֶׁר לֹא הִצְטִינָה בְּמַאֲמָה, וְרַק הִיָּתָה שׁוֹבֵת־לֵב מְאִין כְּמוֹהָ; וְלֵב הַמְשׁוֹרֵר, אֲשֶׁר הִיָּתָה גְּלַמּוֹד וְנֹעֵב וְלֹא יָדַע אֲהַבָּה מְיֻמָּה, נִמְלָא רַחֲשֵׁי חוֹם וּמַעֲיָן אֶהְיָה לְנַעֲרָה הַנְּכִרִית, אֲשֶׁר סִמְכַתָּהוּ עַל עַרְשׁ הַלְוִי וְתוֹדֵי לוֹ כְּאַחֲוֹת בְּדַאנְתָּה לוֹ. וְכַכָּה קָרָה הַדְּבָר, כִּי הָאִישׁ אֲשֶׁר כָּה אֲהַב אֶת עַמּוֹ וְכַה שָׁנָא אֶת צוֹרְרָיו, הָאִישׁ

אשר, לפי עדותם של כל מכיריו*) לא ידע שם-גנאי יותר מעליב מן השם „משומר“ — עשה בעצמו מעשה, אשר לו אחר-כך במעך כל ימי חייו למקור ענוי-ירגה ומיסר-לב גוראים.

IV.

בשנות השמונים כבר היה שפירא בעל אחת הפוטונראפיות היותר מצוינות ומפורסמות אשר בפטרבורג. הוא הרים את מלאכת הלוים כמעט עד למעלת אמנות, והמנוגות סופרי רוסיא הגדולים אשר הוציא בית-מלאכתו ובו לפרסום גדול ולהכרת תהלה גם מצדו של צור-ישראל כבירינין. פוטונראפיה זו העשירה את בעליה ועשתה אותו למפורסם בחוגם רבים אשר בעיר הבירה, וגסיכים וגסיכות ורבי-הממשלה היו ממבקרי בית-מלאכתו. גם סופרים עברים מפורסמים רבים נעשו מכא-יביתו, ואפילו רבנים ו„כלי-קדש“ היו משכימים לפתחו ברצון, בדעתם את ידו הרחבה... בקצרה: התחילה התקופה היותר יפה בחיי המשורר.

בימים ההם נתפרסם שפירא גם בתור משורר עברי ממדרגה ראשונה. הוא אמנם התחיל מפרסם שירים במכתבי-עתים עבריים עוד בסוף שנות השבעים, ואולם רק הפרעות שבתחלת שנות השמונים גגעו ראשונה בחוקה במיתרי כנורו ויוצאו ממנו קולות נפלאים מלאי עוז ומרירות ורעל, אשר לא נשמעו כמוהם בשירה העברית שבימים ההם. רבים כבר ראו בו את ממלא-מקומו של י. ל. גרדון, ואפילו מבקר מחמיר וקשה כפרישטאן התייחס אליו ברצון. ואולם שפירא כתב אך מעט ועוד פחות מזה פרסם בדפוס. כתיבת השירים לא היתה לשפירא, כפי שיש לשפוט על פי כתב-היד שקראתי ממנו, מלאכה קלה ביותר; ואף כי עירתו היתה לו מקור אכזר וגאון וגיל, בכל-זאת לא יצא מכלל „חובב-שירה“ מעודו. הכהן התמיד בהיכל השירה הרבה סימנים מובהקים יש בו, והראש והראשון שבהם הוא — ידיעת הלשון העמוקה, הבאה לו כמעט מאליה, כידעת לשון הרבוי הטבעית לשאר בני-אדם. ידיעת לשון כזו היה שפירא חסר כל ימיו, וזהו בכלל הפנים היותר גדול שבצורתו הפואטית.

שנות השמונים היו בכלל הימים היותר טובים בחייו של שפירא. הגדולות והנצחיות סוף סוף באו. והוא, שהיה כל ימיו גרף ונעלב וצמא לפרסום ותהלה, התחיל, לאחר שפרסם את „שירי ישרון“ והפואימה „מחוינות בתדעמי“, נוהג כבוד מיוחד בעצמו. אניקדושות רבות, ששמעתי מפי מכיריו, מעידים, כי היה האיש בעל השפלה מסופקת מאד ובעל מדות זרות ומשונות, שקשה היה למצא בהן את הגבול בין האורות ובין הצללים... אין ספק,

*) עיין „שלישה משומדים“ מאת ב. כ"ץ, „הד הומן“, 1911.

שהרבה היה באפיו מן הנדיבות האצילית ואולי גם מן המקוריות, ואולם גם קיים יפים אלו פעמים שהיו מתגלים בו בצורה גסה ולא-נעימה ביותר. הוא היה מפור הרבה כסף לצדקה ולכל דבר טוב. את כל קשה-היום וכל סובל מחסור, שהיה פונה אליו, היה תומך ביד רחכה, ולסופרים עברים לא מעטים עמד בשעת דחקם, ובכל-זאת היה הרגש הרק נפגם: ה„פזוה“ והחקוי לאנשים גדולים ואהבת האיפיקט היו מכבצות ועולות אפילו בצדקה על „מתן בסתר“, ורבים מן האנשים, אשר ההקרבו אליו בראשונה, הלכו ופרשו ממנו באחרית הימים.

בכלל היה שפירא איש, אשר אש קדש ואש זרה גם יחד עלו ולהטו באפיו הקשה והחולני. זה היה איש בעל תאוות של פיטן ושל אדם המוני כאחד. הא היה גוח לעלב ואת שנאתו לעולביו ושאיפתו לנקם היה שומר בלבבו ימים רבים, ואזי לו למבקר, אשר נגע בו נגיעה קלה לרעה. עד יומן האחרון לא מחל לו שפירא את עלבונו. כרוב האנשים העצבניים, היתה בו מן ההתלהבות הרגעית ומן ההתקררות הפתאומית הבאה אחריה. גם אהבתו וגם שנאתו לא ידעו גבול, ובנלוי רגשותיו אלה היה גם מגדל-הירגה וגם מקטנתה...

למעלתו של אינטליגנט גמור לא הגיע שפירא, כשם שלא הגיעו לכך בני אותו הדור ברובם הגדול. יותר מדי היו עוד האנשים האלה ילדי הגיטו וחינוכי „בית-המרש“. לגאולת-ירגה שלמה וליופי של אצילות שלמה עוד לא הוכשר הדור ולא זכה הדור.

V.

ובכל-זאת יש קיים של יופי והוד טראגי בחיי רגזו ויצירתו של שפירא. אותן השירות הנפלאות טבולות הדם והרעל, המזהרות בשיריו המעטים של שפירא, מעדות על מצוקות-נפש כבירות, שסבל האיש בכל ימי חייו. ומה הוא בכלל המשורר הלירי הנאמן, אם לא מעונה ונגוע-אלהים? מתוך השפע ומתוך הצער מתעוררים ברגה האדם כחות היצירה. מתוך ההרחבה מתפרצה עת-האוננים אשר בנשמה והם עוברים על גדותיה. הגלים שוטפים את החיים המלאים, הרחבים, ובמקום עברם תעל כפורחת שירת האפוס הרבירה. רגש הצער הגדול, כשהנשמה נחנקת בעלבונה ובמומאתה, מבקש תקוה לעצמו, מבקש שחרור מעצמו, והוא מוצא אותם ביצירה הלירית. בכח היצירה משתחרר האדם מעצמו, מכאבו. הצער נעשה לדבר שבאלוהיה. כשהוא משתפך בצלילים הליריים, הוא פוסק מהיות צער האדם הפרטי, הומני; הוא נעשה חלק מן הצער העולמי, הנצחי...

צערו הגדול של שפירא, הכאב והעלבון הכמוס, אשר נשא שפירא בלבבו מעצם ימי ילדותו, הם הם שהולידו את שיריו היותר יפים. אמנם גם בשירים הכיזמריים שכתב שפירא אנחנו שומעים רק הר רחוק ורפה של סערת נפשו הגדולה. הוא היה חסר עוד את הסגנון הכביר, הנבואי, שיש בו גם נתיים וגם טבעיות היה, אשר כל מלה בו נפקה דם חם ושורת, וכל ניב — צעקת הנשמה בפרפוריה, — אותו הסגנון אשר רק בו היה יכל להביע את כל עוצם המרירות, אשר העיקה על לבבו. הלהב המתפרץ בחוקה מן הלב היה מפרפר ורועד ומבקש לו לבוש באוצר הסגנון הדל של המשורר, והיה דועך וכבה לאט, כאשר לא מצא. ואולם גם אותם השירים המעטים, אשר כהם מצא ניב-שפתים צערו הגדול, מתוררים את הלב בתהום היאוש שבהם, ברגש הבדידות הנורא, בהמון התמלה לעמו האומלל, בגלי האהבה ושאי-הנפש כאחד, שהיו שוטפים ועוברים את לבבו בהניגו על גורלו ומצבו, לא רק שירים שלמים, שורות מזהות שבהם, כי אם גם בטוים בודדים מעידים על מוטיבים רבים וחשובים, שמלאו את לב המשורר, מוטיבים ליריים דקים ורעננים, שפעמו בראשונה את שירתו.

הפלאסטיקה טבעית דקוים הישרים בקפאנם, דורשת מנוחת-נפש; הלידיקה האמתית, הטהורה — בטוי הרגש המווקק שבעתים, דורשת כח עוד יותר אדיר, יותר נעלה. לכבוש את הרוח, לעצור בעד הרגש המתפרץ — זאת צורה ובטוי של צלילים לשטף מתכת לוהטת בעדו כורמו. באחד משירי ועמו קורא שפירא:

מי וקן לי רצפה ממוקרי שֶׁחַת,
מְסֻלֵם או עֲמֻרָה — נְפִרִית עֲלֵיךָ!

תפלת שוא היא. די אש ודי גפרית היו בלבבו. אולי גם קצת יותר מדאי לפי כחותיו. מעט מנותה שירית, מעט יכלת פלאסטיקה — את אלה היה חסר, למען האר בננה-פלורות את מחשפי נפשו, למען ספר לדורות תוגת חייו ותווני חייו בכל מוראס ויפים.

האהבה הגדולה והעזם הגדול היו להכות שירתו של א. שפירא באחד משיריו הראשונים („אל משוררי בת-עמי“), והוא עוד מקנא את קנאת ההשכלה ומבטור להכות על העב, אשר „כיינתו היתה לנציח-קרה“, הננו רואים אותו והוא כלו מלא ועם-אליהם ובאפו הוא קורא אל המשורר העברי, כי יך בבזרו על „ראש עם לא-בינות“ וכי „ימחץ קרקד אוילים“ כשירתו:

אל תשיפו — תעריפו נְשִׁים נְדָבוֹת,
אך אבני אֶלְקִישׁ, כְּרֵד וְרָעַם —

כְּתָבוּ שִׁירֵיכֶם קֶעֶט פְּרָנִל, עוֹפְרָת,

כְּהָרֵב פִּיפִיֹת עֲשִׂיכֶם וְיִמְרָטוּ...

ואולם „שירי ישראל“ כבר והמה הלב מרגשות אחרים. ככל אשר הלך הצער הלך, ועמוק, כן הלך וכבה להב ועמו. הקול נעשה רך ביותר ורמעות הרישיות התחילו ורועות בו בדממה:

כְּגֹרֶד זָהָב וְיִשְׂרָאֵל כְּגֹרֶד הַמְשׁוֹרֵר,

הַרְצֵנִי אִיר שְׁמַיִם עָלָיו מִיְתָרִים —

הַקְּנֹר הַנָּהָה לְבָבִי אֵךְ וְנָהָה,

מִנְדֵּ אֱלֹהִים מִיְתָרָיו מִנְיָנִי...

או יבין המשורר את מצב העם לאמתו, והלהב האפל יאיר פתאם לפניו את סוד קיומו:

כִּי אֲרוֹר אֶרְבֵּנֵי צִוֵּר פְּעֵלוֹ תָמִים,

כִּי הַמָּוֶת לִי הִנֵּה קֹשֶׁת רְמָיָה;

לֹא אֲמִית כִּי אֶחָה הִנֵּי עוֹלָמִים —

עַל אֶלֶה, אֲחִי, אֲנִי בֹכְיָה.

גוראים הם לא התיים הקשים והמרים ולא עליהם יבכה המשורר, כי אם על העדר הנחמה והאהרונה — נחמת המות, אשר רק בכחו למרק את הטא החיים של אי-כבוד וכעורים. והיו כבר הכרת הקללה הגדולה הרובצת על העם, אשר „גם היה לא יהיה, גם מות לא ימות“ — פְּקִינַת הצרבת הראשונה היא, אשר הרגיש הלב בהכירו את עלבון חייו...

„שירי ישראל“ עשו או רושם גדול בספרות העברית. צליל רענן של שירה חדשה השמיעו השירים הקטנים האלה, לא היה בהם אמנם לא מהריפות הלשון העשירה של י. ל. גרדון ומן הפיקגטיות שברמזיה, אף לא מן המתיקות הרבה שבשירי דוֹלִיֶצְקִי הלאומיים. הלשון היתה עניה ביותר. שתיים שלש מליצות ומלים בודדות הלכו והזרו כמעט בכל שיר, אך קול צלצולו של פעמן רחוק נשמע בהם, קול מבשר... המלים והבטוים האחדים החדשים, או שנראו כחדשים, אשר חזרו ונשנו בהם, העירו על איזו רגשות סתומים, לוחטים ומציקים, אשר ארוב ארבו ללב ויתרפקו עליו בלא הרף, בשירים הקטנים האלה, שאמנם מורגש בהם לפעמים הר רחוק של „המילודיות העבריות“ לבוון, עב-ראשונה זרם צה של צלילים ליריים היקים. רוח של רעל עלה מתוכם ועקבות דם הארזו בהם פה ושם...

רושם עוד יותר גדול עשתה הפואימה הלירית „מחוינות בת-עמי“. גלי הזמן הלכו ושטפו והדיתו את כל שירי המשטמה, אשר רבעו על תהום לבבו של המשורר לבל אלה אשר רדפוהו בשכבר הימים, וזכרונות רבים יפים נצתו כלהבי-שוהר בלבבו. או זכר את אשר עשה ואו ירע מה היה

לו. כשפור אש מִבֵּן גַעוּץ מֵאוּ בלכבו זכר היום הנורא, אשר בו נפל לבלי קום עוד:

לְשׁוֹא בְּמִי יִרְדֵּן אֶת בְּשָׂרִי שְׂבָלְתִי,
לְשׁוֹא מִנִּי מִזֹּר לְגִהּוֹת עִמְלֹתִי,
דְּמִי יִרְתְּחוּ עַד אֲשֶׁיִּכַּב הַקֶּקֶר... .

מקרה הצפון הנורא הוא מבקש לו מפלט בחיק זכרונות העבר, ואורות המים, אורות זהב, יבואו ממרחקי קדומים ונחו על לב המשורר התולה. אז יזכר את ה"חדר" הצר והחביב ואת ה"רבי" הוועם ומעשיותיו היפות, והילדה הנחמדה צפורה, בת הרבי הקטנה, תעמוד לפניו, כמו היה:

עֵינֶיךָ הַגְּדוֹלוֹת עוֹד בִּי נִבְיטוּ,
שְׂרָבִיט זָהָב אֲשֶׁן לִי קָרָשׁ יוֹשִׁיטוּ—
אֵךְ קָצְרָה, קָצְרָה כּוֹ דְרִי לְגֵעַת... .

זכר צפורה הקטנה, סמל ההוד והטהרה של ימי ילדותו, יוציא מכנורו את הקולות הרכים והנפלאים האלה:

אֵךְ, צִיץ וְהָבִי, חֲבַצְלֵת שְׂאִיָּה,
וּמָה מִנֵּת כּוֹסֶךָ, כּוֹס פֶּרַח עֲבָרְךָ,
הָבִי גַם יְלִדְךָ בְּמוֹךְ נְאֻקִים? —
אֵךְ, בְּנֶךָ רִנְנִי, צִלְצַל עַת נִשְׁפָּה,
הֵד יִרְחִי קָרְסִי, הֵד יִלְדוֹת נְקָה,
מָה מִמְרוֹם קָדְשׁוֹ עֲלֶיךָ נִנְקָה:
הַמֶּר לֶךְ שְׂדֵי בְּמֹז מֵר גּוֹרְלִי,
אוּ הַמֶּל אֶל טוֹב עֲלֶיךָ, גּוֹנְלִי,
וּבְךָ שְׂבִיבֵת הַמָּה, צִפְרָה הַקֶּקֶר?

חרוזים פשוטים, כמעט עממיים בחמימותם וברך המימותם. לולא רך שפירא אחרי להטי המליצה לפעמים קרובות כל כך, דבר שלא היה מונח לא בטבע כשרונו ולא בגדר ידועותיו את הלשון, לא נמשך תמיד אחרי המית לבו ואחרי גליה הצלילים, כי אז היה להליריקן הראשון המצוין ברוח העם שבשירתנו החדשה.

VI.

רק כעשר שנים עברו למן היום אשר מת שפירא, ובכלי-ואת איננו יכולים כבר להעריך את ערך יצירותיו בלתי אם מתוך פרספקטיבה היסטורית. ולא עוד, אלא שגם בחייו — בשנות התשעים — כבר אפשר היה, למרות השירים המעטים המצוינים אשר לו, להוציא משפט נאמן עליו רק בהתאם להומן והתקופה, אשר חי בהם.

זה בא מתוך כך, ששירתו של שפירא היא רק הת חלה, רק מעין הקדמה לדבר הבא אחריה. שירת גרדון עם כל חסרונותיה היא פרי, שבא לגמר ישולו. אם היה גרדון פִּיטן לירי לפי מושגנו אנו ואם לא, אך אישיות נבירה ושלמה היה בכל אופן. את סוג שירתו, את סגנונה הביא לירי שלמות מצוינה מטאים רבים הטא כנגד השירה, כנגד הטעם הטוב — לפי מושגנו אנו — אך כנגד עצמו לא הטא. הוא היה מִפְּיָם התקופה ובטויה האיריאלי, ולכן הכל כה בהיר, צלול ושלם בשירתו: מימי הבציר, גם הקטנים וגם הגדולים, הנם תמיד בהירים ושקופים. שירת שפירא היא רק רמז של הרהורים ורגשות חדשים, אשר עלו ויפרחו בלבבות, ואולם הרהורים ורגשות האלה היו עוד סתומים למדי, ולא היה עוד גם הסגנון האלימנטארי להם. זוהי "שירה יתומה". שמש צהרים לא נפל עוד עליה ויגון השקיעה האדום לא נגע בה; אך יש בה כבר לפעמים מן החן ומן הרך של נהרות השחר החזורים, המבשרים את בוא היום.

שפירא הוא בן העדה הקטנה של המשוררים, אשר קמו לנו בשנות השמונים, שרו את שירתם — ויחדלו. שפירא, דוליציקי, מאנה — שלשתם קמו עם דמדומי-השחר הראשונים של תחית שירתנו. כל אחד הביא את מנחתו להיכל השירה — ויצא בדממה, דוליציקי הביע את געגועי העם החמים לארצו העתיקה; מאנה העביר ראשונה את בשורת האביב ויקדם בשיריו הקלים והתמימים את פרחי-ניסן החזורים, אשר הציצו מתחת השלג הנמס. שפירא עמוק משניהם, מורכב משניהם. רך החלומות ומרירות הועם כרוכים יחד בשירתו. על דגלה כבר חרות באותיות אש לבנה ואש שחורה: הַתִּיא שׁוֹהָא בְּן!

כל הקורא את "שירי ישרון" של שפירא, ירגיש אמנם בהם הרון איך אונים, ישמע קולות נחנקים בעצם התפרצם. שירת "שפוך המתך" הרשה הפץ שפירא לשיר לנו, ואולם רק צלילים בודדים חזקים אנו שומעים. הקללה הגדולה לא נשמעה, ורק הריקת-שנים עמומה עלתה אלינו מתוך החרוזים המוקטעים. אך בקראנו את השירים האלה, יש אשר נאמין להקשיב הד רעם רחוק. האין זה קול מבשר את שירת-הועם לביאליק?

שתי הפואימות הליריות, "מתוונות בת-עמי" רחוקות גם-כן עדיין משלמות אטנותיות. יש המון מליצות וגבוב דברים והיסטרי-יכולת להביע גם רגשות פשוטים מאפס סגנון; אך במקומות אשר בהם הצליח למצא בטי להמית לבבו אנו מרגישים כבר את מנען הקל של רוחות הבקר הרכות וצליל-הזהב של ליריקה מווקקה עולה באונינו ומעורר בלב את המון הגול והעצב, אשר כהמם יבואו עלינו ולא נדע שהרם.

שפירא נכנס ראשונה לתוך יערי-הבתולה של האגדה העממית, יערי-

קסמים זה, שלא דרכה בו רגל משוררינו מזקופת ההשכלה, אשר הביטו על היצירה העממית "מ'עילא לתתא", בהפואימות — יוחר נכון, הבא לאדות — "מחוינות בת-עמו" אין עוד, כמובן, אותו הסגנון הקל, הפשוט והנוח לדברי-אגדה, אשר סגלו להם בימינו פרץ, בריוטצבסקי וביאליק הודות ליסודות הסגנון החדשים שנכנסו לתוך לשוננו, אך גם באמצעי הסגנון הדלים שהיו בידו שפירא עלה לו במקומות רבים שבשיריו לכך לרצונו את סגנון המקרא עם המון ציוריו הקבועים מתקופות קדמוניות (וכבר שאינו נוח פלל לציוריו העם המאוחרים) ולברא לפעמים צלצול אגדי רך, שיש בו מן הפשטות העממית ומן הגראציה התמומה שבשירה טבעית; וכשהוציא ש. בכרציון (בספר-המקרא "בכרעמו") מתוך המליצות היתרות שב"חיונות בת-עמו" את האגדה על-דבר קבר המלך דוד, נצרה אחת הבא לאדות היותר יפות, אשר היתה ותהיה עוד ימים רבים לפאר כל הרוס-שומאיה עברית.

עד כמה היתה הביבה על שפירא השירה העממית ועד כמה היתה קרובה לרוחו, יעיד גם השיר היפה "ברכת הנרות", שלמרות חסרונות הסגנון שבו הוא אחת היצירות הכי-עממיות בירושה הספרותית המעטה, שהשאיר לנו שפירא. עד כמה הבין שפירא את רוח השירה העממית, יראו לנו כמה מקומות בשיר זה, שכלם נכתבו בשפת המקרא ובכליזה הם עושים רושם של דברי תחנה עממיים וטבעיים. הגה קטע אחד:

אף אני אמתך, אלהי קרוחתי,
העליתי נר מצוה לכבוד יום המנוחות,
ותהי זאת "מצוה" בעניך נתקבה.
פתרתי מצות, אצבע אלהים פתקה —
שלח לנו הפתקה, מדרך הרחוקה,
ונסי מפיית הנה ימין ואנקה.
שלח אורך לאישי, מן לו ארך ימים,
מארנה בתורה עני צדיק ימים...
שלח אורך ואמתך לילדי הקברים
האר ענים בתורה לחות מישרים;
ובני קונו תשפיקה, תשלל זה נשמתם,
וכנרות השבת מן תאיר תמקם.

צריך לזכור את כל יום הבוא, שבו היו מתחסים או משכיליו ל"תחנה" היהודית, יצירתה של ה"אשה שרה בת-טובים", כדי להעריך את ערכם של הרואים לבביים ופשוטים אלה.

ההיתה בזה יד גורלו השראני של המשורר, אשר ישב רחוק מבני-עמו ויצמא לתחנותיהם של זכרונות ילדותו, או היה כשרונו של שפירא

מיוחד באמת רק לשירה עממית? ריאים אנחנו, כי איוו קסמים המים נחו עליו בכל פעם, שנגע במיתרי האגדה. הגבורים האגדיים הנדולים אשר בספרות העברית, דוד ורחל, היו הביבים על שירתו ביותר. תמונתה הנונה והזכה של רחל אמנו השרתה עליו רח של קדושה וטהור, והשיר "בשדמות בית-לחם" הוא אמנם המרגלית הלירית היותר יפה שבשירת שפירא. יש קבר-קדומים בשדמות בית-לחם, יכפר בשיר הנחמד הזה, ומצבה בודדה תאבל עליו תמיד, ורק בשעת הנגז-לילה תעלה אש ישראל, אש העם הגולה ותגדת מאדמתו, להתפלל דומם על בניה האומללים:

אל ירדן מוקדה דיקם צועדת,
אל גלי מירקניש דיקם צופיה;
מעיקה הנקה דמעה ירדת
אל גלי מי קניש מפפים דומיה.
נדמעה אחר דמעה תרש נזלת,
אין קבי ואנקה — ודמעות נגרו;
נדמעה אחר דמעה לנרדן נפלת,
ובסתר מים ישטפו, ונקרו.

השירה העברית לא הסכינה או לדממת עצב וטהור כזו, ולא ידעה עוד מנגינה רחיצת רמעות נעלמות כשירה הקטנה הזאת. תוגת השחר הלבונה בה בדממה, והר הבשורה הבישנית על השמש, הנסתר מעבר להרים, רעד בה ראשונה...

VII.

שנות השמונים היו ימי המנוחה והעושר ותר היצירה הקצר לשפירא. מראשית שנות התשעים מתחילה התקופה היותר מעציבה — תקופת הירידה והשקיעה. שירת שפירא בכללה היתה, כאמרי, רק בשורה. רק אית לימי האביב הממששים ובאים. וכשבא האביב עצמו וראו נעניו הראשונים — גרם המבשר ולא נשמע עוד קולו. אמנם עוד באמצע שנות התשעים גרפם החלק השני "מחוינות בת-עמו", אך בימים ההם כבר ידענו על-פה את "בערוב היום" ו"בשדה" לביאליק ו"המתמיד" כבר הלך ונדרפס ושיריו הרעננים והמוסיקאליים של משרניחובסקי כבר הציצו מתוך המאספים הספרותיים הקטנים כציצים האדומים מתוך שדה הקציר הלבן. במשך שנים מועטות נעשתה מהפכה כזו בשירה העברית, — ברוחה, צורתה וסגנונה, שלא היתה כל אפשרות למשוררי שנות השמונים להחזיק עוד מעמד ולמשוך עוד את לב הקורא החדש. לא היה הפץ לחתות באפר המליצה כדי לגלות את הניצוצות העממיים, בשעה שעלו כבר לשונות-הלהב המהורית, ואפילו המשפתה הקטנה

של המשוררים, שבאו בראשית שנות התשעים עם המליצה הציונית והעצב הימני א' לא נאדסון, היתה מוכרת לאט לאט לסגת אחור ולהניח את מקימה לאלה, שגולדו כבר תחת כוכבים אחרים.

זה היה מחזה עצב. היו מן המשוררים ההם, שהביאו מעט כשרון וזעט סגנון וזעט רעננות; ואולם רכוש המעט נפל לידי המשוררים החדשים בלי-משים, ואיש לא ראה ואיש לא ידע, זה הוא גורלם של "מבשרי התקופה" מאז ומעולם: עולים הם כמותם הפרחים הלבנים המציעים בין עשבי הירק הראשונים, שעליהם יאמרו ילדי-הכפר, כי עץ רעם האביב הראשון יאברו ונעלמו... ואולם שפירא לא היה מאלה, שאוכרים להם: "הפויש עשה את שליחותו — הפויש חפשי לנפשו". הוא אמר לכתב ספירה על בעלי "המהלך החדש" כספירה אשר כתב ביוון על "הבאָרדים האנגליים והמבקרים השוטלֶאָנדיים" — דבר אשר השקיע בו הרבה עמל ללא-הועיל. הספירה לא ראתה אור, ואילו ראתה, גם אז לא היה איש מבעלי "המהלך החדש" נכון בהחלטה. היא לא היתה צורבת כל-עיקר.

ועוד ספירה אחת כתב שפירא, ואתה אמנם הדפס באכסמפלוים מוגנים ויחלקה בין מכריו. מִכָּן אני להפואימה "סדום", שרמזה על מאורע דרייפוס ושנכתבה גם כן בלא כשרון רב. על הפואימה הזאת כתב עקיבא יגנדרוביץ (הפסידונים של המשורר יעקב כהן) בקרת וזעמת, אך צורקת. הבקרת הזאת פצעה את שפירא פצע אנוש, אשר לא יכול להרפא ממנו. לפי עדותם של מכריו, מררה הבקרת הזאת את ימיו האחרונים, אשר סבל בהם גם בלא זה ממחלת לב קשה ומרפיון עצבים נורא. כהן היה או עדיין צעיר מאד. הוא לא הבין, כי אין מפילים את הנופלים מאלהם, וישלח את חצי לעגו ללב החולה של המשורר הזקן, אשר אֶש יצירתו אמנם כבתה בלא עתה, ואולם גם אור וחום היו לה בשבבר הימים.

הספירה היתה חולשתו המיוחדת של שפירא ועליה בזבו את מעט זמנו וכתו היצירי ושארית כשרונו. ככל אשר גברה מחלתו וכח יצירתו גם הוא הלך הלך ורפה, כן כבה אור פניו ואבד ששונו ורוח רעה היתה עליו ומילנכוליה ממושכת הכבירה על לבבו, ומין "מאָניה של רדיפה", הבאה תמיד במצב כזה, דבקה גם בו, ולא היה עוד איש בין ידידיו ומכריו, אשר לא מתח עליו קו חשד, כי יחרוש עליו רעה בסתר. ברבים משיריו, שנשארו, ברתביד, אני מזכיר את החשד החולני הזה. באחרים הוא שופך את מרין שיחו ומתאונן על עולביו, ואולם יותר משהוא מתאונן הוא מתמרמר, כותב "ספירות" על "אויביו" — ובלא הצלחה. יותר מדי חסר אותו הכסחו הפנימי העליו, אותו השכל הוזק והחוק המרוסם את רוח האדם על כל עלבון כדי להיות ספיריקן. יותר מדי הוא בעצמו מלא מרירות, יותר מדי הוא

בעצמו עלו בו, כדי להכות את אויביו מכה אחת ולא ישנה. וגם לא היה לאיש הזה כשרון הספירה מעולם. הוא ידע וחקה את היינה, ואולם קריאת היינה אינה מכשרת עוד את האדם להיות ספיריקן.

אחת מן הספירות, הראייה לתשומת לב, היא הפואימה "האב והבן". יש בה רעיון יפה, ואולם גם היא לא עלתה בידו. הפואימה "האב והבן" היא ספירה על הנצרות בהקבלה אל היהדות. ה"אב" הוא, כמובן, קנאו ונוקם, וה"בן" — "אל רחום וחנון", ושפירא מביא שורה שלמה של אפיוודות מכתבי הקדש ומן ההיסטוריה, להוכיח עד כמה נורא ואכזר ה"אב" באמת ועד כמה כֵּלֵת ורב-חסד ה"בן"... הרעיון על היצירה הזאת היה מנחם את המשורר האמלל בימיו האחרונים. הוא אמר להרפיסה בחיין-לארין, כשיעוב את רוסיא לעולם ושב אל עמו ואמונתו. בה אמר להוכיח נגד כל בני עמו את יחוס האמתי להאמונה החדשה, אשר בא במסרתה בשעת יאוש וחולשת-רוחו. בחבה יתירה שב לטפל בה כפעם בפעם, ונוסחאות רבות נשארו ממנה בין כתבי-היד שלו, ואולם מוצלחת לגמרי אין גם אחת. הפואימה הזאת דרשה קודם כל בגין מעשה-האמן, וכשרון ארכיטקטוני היה שפירא משולל לגמרי. על זה יעידו גם, מתחזונות בת-עמי" למדי.

וכך עברו שנות חייו האחרונות של שפירא בלא שמהה של חיים ובלא נתחומין של יצירה. בימי התשעים הופיעו כבר אנשים אחרים. המרת הדת, שהיתה בעיני בני דור השמונים רק "אפיוודה" לא-נעימה בחיים, נעשתה בעיני בני הדור החדש לחטא לאומי ואנושי נורא, לכתם-עולם. שפירא התחיל רואה את עצמו נעוב ובווי וגשכת מפל. ביותר מררה את רוחו העיכרה, שנדב נדבה לטובת "חובבי ציון", והשיבו לו את גרבתו בסתר. ידוע הפולסם, שהיה לו עם שפ"ר. באחד משיריו, שנשארו בכתבי-יד, מתאר המשורר את מצב רוחו הנורא למראה הבוה, אשר שפכו עליו הצעירים. בחלומו, הוא מספר, והגו עומד ברחובות ירושלים, שקמה לתחייה, ושר לבני עמו משירי ציון. העם מקדם את פניו בתרועה ובנות ירושלים יכתירו את ראשו בור פרחים. פתאם והנה קול תיירות: "מה לך ולנו?" — קול צעירי ציון היא, אשר ישליכו את זר הפרחים מעל ראשו ועברו ורמסו אותו... והמשורר האמלל מתעורר מת-זומו.

החלימות הרעים הציקו לו מאד בימיו האחרונים ויבעתוהו בלילה על משכבו. חיוני-בלדות אחד התירדו ביותר: גדמה לו, כי הכמרים סוחבים אותו לבית-הקברות אשר לנוצרים לקול צלצל הפעמנים, והוא היה מתעורר משנתו שמוץ ועה קרה, ויתהלך אחר כך כצל כל היוז... ברבות הימים לא יכול עוד שפירא להאמין, כי עשה רכתירה חפשיה

את אשר עשה, ויהי בעיניו כאחד האנוסים, אשר איזו כחות זרים העבירו אותו יום אחד על דעתו וימישו עליו את ההרפה העולמית. בשנת 1896 הוא כותב באחד ממכתביו לפרידברג: „אתה לא נשמדת מעמך, לכן רוח האנוסים וזה מאך! לב האנוס הוא ספר קינות גדול כשבר בת עמי, ספר קינות סתום וחתום, ולו עלתה בדרך לפתחהו ולקרוא כל הרשיע בו ברם ואש — כי אז רגזו שמים עמך גם יחד לקריאה הנוראה ההיא“...

בודד ועירי חיה שפירא את שנות חייו האחרונות. זה ימים רבים אשר לא ישב עם אשתו הנוצרית בדירה אחת. הוא התאמץ להתרחק מכל מה שהזכיריהו את מצבו המיוחד, ועקר גם את דירתו, שהיתה נמצאת בקרבת בית-תפלה ארמיני — דבר שעלה לו בסכום כסף עצום, כי הפריע את ההווה ויהי עליו לשלם דמי קנס מרובים, והכל בשביל שלא ישמע את קול צלצול הפעמונים, שהיה משרה עליו, ביהוד בלילות, רוח רעה ויהלך עליו הלומות-פהדים... מאשתו נולד לו בן אחד, אשר קוה לגדולה ממנו, כי היה גם הוא בעל כשרון פזי ויבדס גם מספר שירים בכתבי-עת רוסיים, ואולם תקותו זו נכזבה. בכל-זאת לא יכול שפירא לעזוב את אשתו ובנו כל עוד לא הבטיח את קיומם, וכל עמלו בימי חייו האחרונים היה רק להשאיר להם רכוש המרי מספיק ולקבץ בשביל עצמו סכום כסף ידוע לכלכלת ימיו האחרונים.

זה היה מבחר חלומותיו — לעזוב את רוסיא ולשוב אל עמו בכל לבו ונפשו. עוד כהרש ימים לפני מותו לא חדל מדבר על-דבר נסיעתו לארץ ישראל ועל דבר שיבתו לעמו; אך המות הקדים לבוא והכיב גם את תקותו האחרונה. הוא השאיר גם ציאה, שבה הקדיש את כל הונו לשוב ארץ ישראל, אך מסבות פורמליות לא יצאה לפעולות. —

א. שפירא מת ביום כ"א אדר ב' תר"ס, וביום השלישי לאחר מותו הובל לקברות. אל מעונו התאספו אחדים מן הסופרים העברים, מספר סטודנטים ומוקירי כשרונו של המנוח לחלק לו את הכבוד האחרון. רבם לווהו רק עד בית-התיבות, ורק סטודנטים מועטים נסעו עם ארונו עד לכפר סטרילנה, מקום מולדתו של אשתו, אשר שם נקבר.

היה אחד מן הימים האחרונים להרש מרץ. מן המפרץ הפיגי הקרוב הגיע שאון הים, ועל פני הגלים האפלים כבר רפרפו רוחות אביב ראשוניים, ובאותה שעה עמדה בבית הקברות שעל שפת הים חבורה קטנה של סטודנטים עברים צעירים ובדמעות על עיניהם, דמעות כאב וכאמה, הורידו את גיית משוררם אל הקבר הור, אשר בארץ הקרה והנכריה.

יעקב פיכמאן.

יולי, 1911.

מְהִיזוֹנוֹת בַּת-עַמִּי.

א